

عرفان اسلامی

در آینه مطالعات معاصر

حسین شکرآبی

سازمان پژوهشی

■ عنوان تحقیق: عرفان اسلامی در آینه مطالعات معاصر

■ پژوهشکده: پژوهش‌های دینی و فلسفی

■ گروه علمی: فلسفه

■ محقق: حسین شکرآبی

■ ارزیابان علمی: محمدجواد رودگر و بهزاد خرمی

■ موضوع اصلی: عرفان اسلامی

■ موضوع فرعی: مطالعات عرفانی معاصر

مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

عرفان اسلامی

در آینه مطالعات معاصر

حسین شکرابی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۹۰

شماره: ۱۰

قیمت: ۱۰۰۰ تومان

طراح جلد: سید علی نوحی

چاپ و صحافی: هنر

سرشناسه: شکرابی، حسین، ۱۳۲۷-

عنوان و نام پدیدآور: عرفان اسلامی در آینه مطالعات معاصر / حسین شکرابی

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰

مشخصات ظاهری: ۳۹۷ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۲۷۶-۴

وضعیت فهرست‌نویسی: قیفا

یادداشت: کتابخانه. یادداشت: نجابد

موضوع: عرفان.

موضوع: فلسفه اسلامی. موضوع: تصوف.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۴ع/ش/ ۲۸۶ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۸۳

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۷۲-۸۴

نقاط بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۳۲۴۱ - ۸۸۵۰۵۴۰۲

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است.

فهرست

پیشگفتا ۹

مقدمه ۱۳

۱. تبیین موضوع و اهمیت ضرورت آن ۱۳

۲. پیشینه تحقیق ۱۴

۳. هدف تحقیق و کاربردهای آن ۱۶

۴. روش تحقیق ۱۷

۵. تعریف مسئله و بیان پرسش‌های تحقیق ۱۷

۶. فرضیه تحقیق ۱۸

۷. نوآوری و نقدهای تحقیق ۱۸

۸. ساختار کلی تحقیق ۱۹

فصل اول: اصالت و چیستی عرفان اسلامی ۲۳

۱-۱. تعریف، موضوع و مسائل ۲۴

۱-۲. جنبه‌های عملی و نظری ۲۴

۱-۲-۱. کاربردهای اصطلاح عرفان نظری ۴۱

۱-۲-۲. کاربردهای اصطلاح عرفان عملی ۴۶

۱-۲-۳. عرفان اسلامی، جنبه‌های عملی و نظری ۴۸

۱-۳. عرفان عملی و اخلاق ۴۹

۱-۴. عرفان نظری و فلسفه الهی ۵۱

۱-۵. عرفان و تصوف ۵۲

فصل دوم: شناخت عرفانی ۶۱

۲-۱. نقد عقل از دیدگاه عرفا ۶۵

۲-۲. شطحیات ۷۱

۲-۳. ماهیت مکاشفه عرفانی ۷۵

فصل سوم: مؤلفه‌های اصلی عرفان اسلامی ۸۹

۳-۱. بیان گرایی ۹۱

۳-۲. نقد وودن ۱۰۰

۳-۳. شریعت و عرفان ۱۰۲

۳-۴. تبیین تریق ۱۰۶

فصل چهارم: مطالعات عرفانی ۱۱۱

۴-۱. مطالعه عرفان در سه سده ۱۱۱

۴-۱-۱. تحقیق ۱۱۱

۴-۱-۲. تقریر ۱۱۴

۴-۱-۲-۱. اصناف تقریرگران ۱۱۵

۴-۱-۲-۱-۱. محققین عرفا ۱۱۵

۴-۱-۲-۱-۲. شارحان مدعی تحقیق ۱۱۵

۴-۱-۲-۱-۳. آموزگاران ۱۱۵

۴-۱-۲-۱-۴. حکایتگران ۱۱۶

۴-۱-۳. پژوهش ۱۱۶

۴-۱-۳-۱. ملاحظه‌هایی درباره امکان پژوهش در عرفان ۱۲۰

۴-۱-۳-۲. اقسام مطالعات عرفانی ۱۲۸

۴-۱-۳-۲-۱. عرفان توصیفی ۱۲۹

۴-۱-۳-۲-۲. علم عرفان ۱۲۹

۴-۱-۳-۲-۳	فلسفه عرفان	۱۳۹
۴-۱-۳-۳	رویکردهای اصلی در مطالعات عرفانی	۱۳۲
۴-۱-۳-۳-۱	پژوهش تاریخی	۱۳۲
۴-۱-۳-۳-۲	نگرش پدیدارشناسانه	۱۳۶
۴-۱-۳-۳-۲-۱	شباهت‌های عرفان و پدیدارشناسی	۱۴۶
۴-۱-۳-۳-۲-۲	وجه تمایز عرفان و پدیدارشناسی	۱۴۹
۴-۱-۳-۳-۳	مطالعه سنت‌گرایانه	۱۵۱
۴-۱-۳-۴	عناوین مورد توجه عرفان‌پژوهان	۱۵۸
۴-۱-۳-۴-۱	احیا، تصحیح و مقابله متون عرفانی	۱۵۹
۴-۱-۳-۴-۲	تاریخ تصوف	۱۶۰
۴-۱-۳-۴-۳	آداب و رسوم صوفیه، ملامتیه و فتیان (مستحسنات و مراسم)	۱۶۰
۴-۱-۳-۴-۴	مطالعات تطبیقی	۱۶۱
۴-۱-۳-۴-۵	اعلام و مکتوبی	۱۶۳
۴-۱-۳-۴-۶	مطالعه فقهی	۱۶۴
۴-۱-۳-۴-۷	ترجمه آثار	۱۶۵

فصل پنجم: اجمالی از پیشینه پژوهش‌های نوین درباره عرفان

اسلامی	۱۶۹
۵-۱. شرق‌شناسان و پژوهش‌های تاریخی و ادبی	۱۶۹
۵-۲. سنت‌گرایان	۲۰۰

فصل ششم: خوانش انتقادی نمونه‌ای از آثار شرق‌شناسان

اسلامی و رابطه انسان و خدا/ رینولد آ. نیکلسون	۲۰۲
۶-۱. نیکلسون و اصالت عرفان اسلامی	۲۰۲
۶-۲. فناء، بقاء و حب الهی	۲۱۰
۶-۳. خدای شخصی و وحدت وجود	۲۱۲
۶-۴. اسلام و حیات عارفانه	۲۲۰
۶-۵. مقایسه مولوی و غزالی	۲۲۵

فصل هفتم: عرفان پژوهی در ایران ۲۳۳

۷-۱. سنت سلوک و مطالعه عرفان ۲۳۴

۷-۲. استمرار مطالعات عرفانی در حوزه‌های سنتی ۲۴۰

۷-۳. پژوهش‌های نوین ۲۸۳

۷-۳-۱. پژوهش‌های ادبی ۲۸۴

۷-۳-۲. پژوهش‌های تاریخی ۳۰۰

۷-۳-۴. عرفان اسلامی و نگره‌های فلسفی جدید ۳۱۳

۷-۳-۴-۱. مقایسه هگل و مولوی ۳۱۵

۷-۳-۴-۲. تفسیر ماتریالیستی از دعاوی عرفانی حلاج ۳۱۸

۷-۳-۴-۳. فلسفه هیدگر و سنت اشراقی و عرفانی اسلام ۳۱۹

۷-۳-۴. استناد کثرت‌گرایی به عارفان مسلمان ۳۲۶

۷-۴. دین‌اندیشی متجدد و نقد آموزه‌های عرفانی ۳۳۲

خاتمه ۳۴۱

کتابنامه ۳۴۳

۱. فارسی ۳۴۳

۲. لاتین ۳۵۴

فهرست آیات ۳۵۷

فهرست روایات ۳۵۹

فهرست اشعار ۳۶۱

نمایه ۳۶۵

نمایه موضوعی ۳۹۱

پیشگفتار

در پرتو انقلاب سرخوشانه و انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به‌ویژه اسلام، به‌عنوان عامل اسلامی، به‌عنوان فکر و فرهنگ مرفعی و نجات‌بخش آدمی، مورد توجه و ملاحظاتی انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم و حیسانی و ارزش‌های دینی از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح و استیلا در آنان شد و از دیگر سو باعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مستحکم‌تر شدن بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها گشت.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، گویا نیروی و نوآوری پیرامون زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث و واقعه فکری، به‌طور ارتباط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به‌منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و تفسیر صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و اسلامی و فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی-پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به‌عنوان یک نهاد علمی-فکری حسب‌الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی

آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش فراوان آیت‌الله علی‌اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیر دولتی و غیر انتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، که مشتمل بر شش گروه علمی با عناوین «معرفت‌شناسی»، «مطالعات قرآن و حدیث»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منطق فهم دین» است، برای تحقق هدف‌های زیر فعالیت می‌نماید:

۱. بازبینی و بازپیرایی حکمت، کلام و معارف اسلامی؛
۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛
۳. ایجاد بستری مناسب برای تعمق، پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
۴. پاسخ به شبهات الهی و قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
۵. نقد مکتب‌ها و دیدگاه‌های علما و علما در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.

در راستای تحقق اهداف فوق، هر یک از گروه‌ها، پس از تهیه عنوان‌های مطالعاتی اساسی و اولویت‌گذاری و تهیه طرح و تصویب آن در شورای علمی گروه، آن را به اعضای هیئت علمی خود به عرصه دین‌پژوهی واگذار نموده و با نظارت بر روند اجرای تحقیق و تأیید آن، برای دسترسی عموم دانش‌پژوهان حوزه دین‌پژوهی، آن را به چاپ و نشر می‌رساند.

پژوهش حاضر بر اساس فرایند پژوهشی فوق در گروه عرفان اسلامی و با عنوان «عرفان اسلامی در آیین مطالعات معاصر» به زیور طبع آرایه می‌گردد. عرفان اسلامی، از ابتدای آشنایی پژوهشگران غربی با معارف شرقی، مورد توجه بوده و در این زمینه تألیفات بسیاری صورت پذیرفته است، پژوهش‌های جدید در این حوزه گاه آنچنان مؤثر واقع شده که اساساً تلقی از عرفان و شیوه مطالعه آن را تحت تأثیر قرار داده است.

تحقیق حاضر به طرح برخی ملاحظه‌های شایان توجه در مطالعه عرفان اسلامی می‌پردازد. چستی عرفان اسلامی و مؤلفه‌های آن، که به نحو اجمالی بدان پرداخته شده، نیز جداسازی ساحت‌های مطالعه عرفان و اصناف مطالعه‌گران، گزارش از پیشینه پژوهش‌های نوین، همچنین خوانش و تبیین انتقادی رویکردهای معاصر در مطالعه عرفان اسلامی، از موارد اهتمام این پژوهش است.

این اثر نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند جناب آقای دکتر حسین شکرآبی است. نویسنده این اثر، نویسنده فصل فرهیخته را از خدای سبحان خواستاریم. در میان انجمنه اعضای محترم شورای علمی گروه عرفان و ارزیابان محترم جناب حاج آقا محمداسلامی و آقا مسلمین آقای دکتر محمدجواد رودگر و جناب آقای دکتر بهزاد حمیدیه و ریژه کف گرامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانی نموده و توفیقاتشان را از خدای سبحان خواستاریم. از استادان و صاحب‌نظران درخواست می‌شود با ارسال نظرها و پیشنهادهای سازنده خویش ما را یاری کنند.

گروه عرفان

پژوهشکده حکمت و فلسفه اسلامی